

Aclariments sobre termes sociològics

Document d'ajuda

Cercle virtuós del fordisme keynesià

- Accepció vinculada a un model social de capitalisme estabilitzat (1945 – 1973) en el que l'economia s'organitza i regula per un consum massiu alimentat per la producció en massa. Per tant, es tracta d'una forma d'acumulació basada en la connexió entre producció i consum.
- Producció de masses – consum de masses: polítiques keynesianes i estats de benestar:
 - Treball a temps complet, estable i permanent dels barons, per tal de mantenir un nivell de consum de la població que permeta el manteniment de la producció i l'expansió econòmica
 - Presència de sindicats i de negociacions col·lectives recolzen la seguretat en l'ocupació.

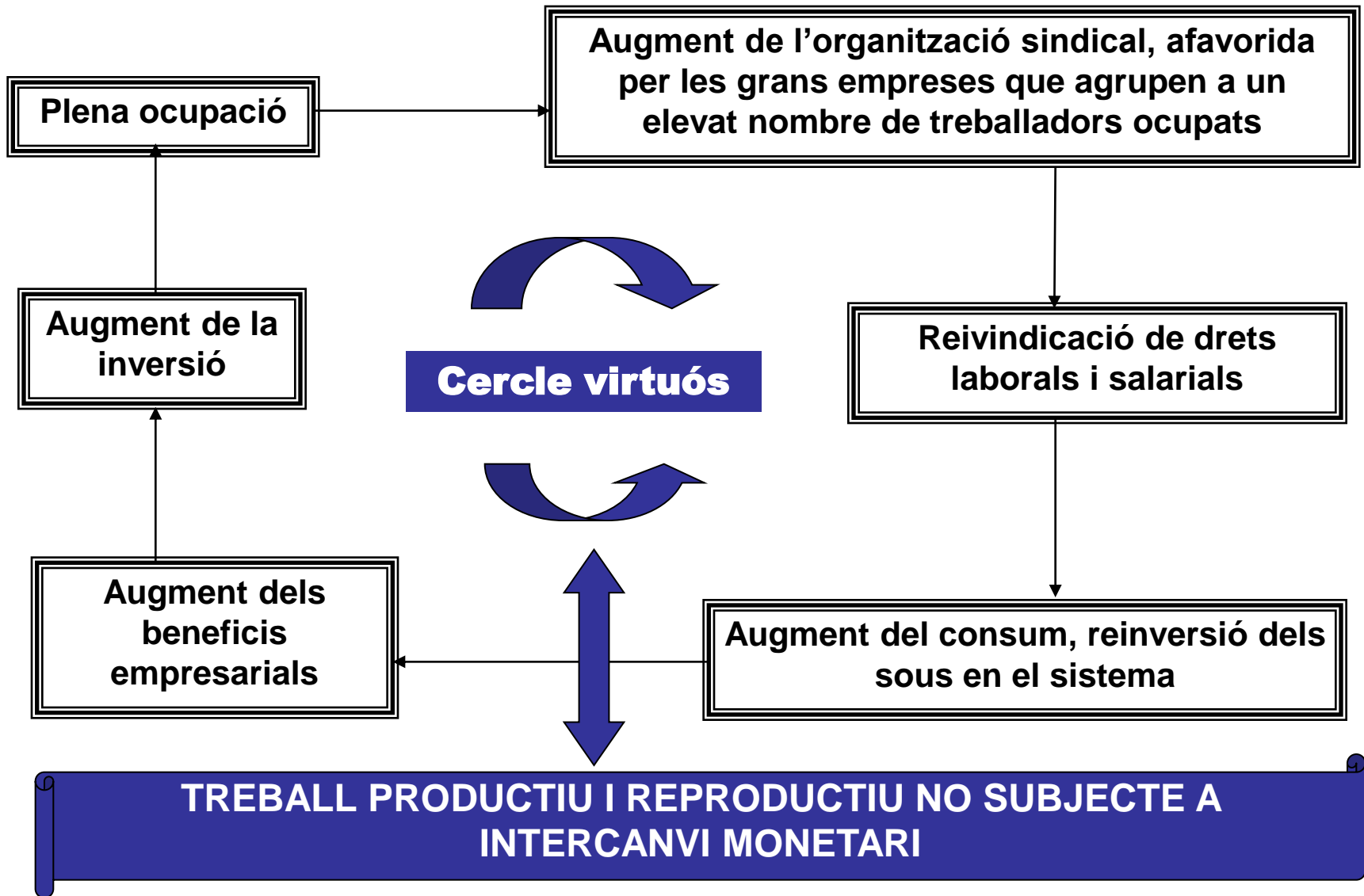
Es pot ampliar aquesta informació en:

Alonso, Luis Enrique, “Fordismo/postfordismo”, en S. Giner, E. Lamo de Espinosa y C. Torres (eds.), *Diccionario de Sociología*, Madrid, Alianza, pp. 354 - 355, 2006.

Fátima Perelló Tomás

Estructura social i Estructura social d'Espanya II

Curs 2010/2011

Fátima Perelló Tomás

Estructura social i Estructura social d'Espanya II

Curs 2010/2011

Dualització - Dual

- Té tres significats relativament precisos:
- a) Relatiu a les formes organitzatives de les empreses en funció del lloc estratègic que ocupen. Distingim entre un *nucli* (empreses amb un alt grau d'innovació, adaptació i competitivitat, major rendibilitat i obtenció de guanys) i una *perifèria* (empreses menys dinàmiques pel que fa a la competitivitat i la generació de beneficis).
- b) Relatiu a les característiques dels llocs d'ocupació. Distingim entre *ocupacions del sector primari* (millors sous, bones condicions laborals, contractes estables, bones possibilitats de promoció, etc.) i *ocupacions del sector secundari* (caracteritzades per tot el contrari).
- c) Relatiu a dos formes reals d'economia: una *formal* (institucionalitzada) i una *informal* (que inclou el “trueque”, l'economia delictiva, l'economia submergida, el treball domèstic no pagat, etc.).

Font: Bretones, Trinidad, *Sociedades avanzadas. Manual de estructura social*, Barcelona, Hacer, pp. 154 – 157, 2001.

Fátima Perelló Tomás

Estructura social i Estructura social d'Espanya II

Curs 2010/2011

- Convé recordar que els mecanismes de flexibilització introduïts per les empreses tenen repercussions en la dualització de les formes organitzatives, del llocs de treball i de l'economia real, però són dos termes diferents que no convé confondre analíticament.
- Per extensió, darrerament el terme *dualització* o *dual* s'està aplicant també a altres àmbits d'anàlisi com ara el de les institucions educatives, polítiques, etc. En general, amb aquest terme es vol posar l'accent en l'existència d'un nucli (o centre) privilegiat, amb més recursos i possibilitats, i una perifèria caracteritzada negativament en relació a aquest nucli.

Economies d'escala

- “Reducció de los costes medios que consigue una empresa al aumentar el volumen de producción y, en consecuencia, repartir los costes fijos entre un número mayor de unidades de producto. En algunos sectores, como el siderúrgico, son tan importantes que las empresas de menor tamaño quedan excluidas. Por el contrario en otros, como el calzado, son poco significativas y las empresas pequeñas pueden ser más competitivas que las grandes. En general, cuanto mayor y menos diversificado sea el mercado de un producto más importantes serán las economías de escala.”

Font: Sanchis, Enric, “Economías de escala”, en Salvador Giner, Emilio Lamo de Espinosa y Cristóbal Torres (eds.), *Diccionario de Sociología*, Madrid, Alianza, pág. 262, 2006.

- Per tant, parlem d'economies d'escala en qualsevol situació de producció en què el cost per unitat produïda disminueix a mesura que augmenta el número d'unitats produïdes (no s'ha de confondre "cost per unitat" amb "cost total"). Així, en general, el cost per unitat serà major en una planta que fabrique 100 neveres al dia que en una que fabrique 1000. Aquesta és la raó que explica certs reagrupaments industrials tant en el nivell nacional com multinacional.
- Però, les economies d'escala no són il·limitades. La millor escala de producció no és sempre la més gran, perquè a mesura que l'empresa s'engrandeix també s'incrementen els costos de producció i administració burocràtica. El gigantisme de les empreses comporta dificultats de comunicació, absència d'agilitat productiva, efectius parasitaris, inadequació als mercats de consum, etc. Aquesta és la raó que explica els mecanismes de flexibilització (tant interns com externs) introduïts en certes empreses.

Estat de Benestar

- “Conjunto de instituciones estatales proveedoras de legislación y políticas sociales dirigidas a la mejora de las condiciones de vida de la ciudadanía, y a promocionar la igualdad de oportunidades. Es una invención europea cuya génesis institucional se remonta a finales del siglo XIX. La seguridad social, su núcleo característico, establece unos mecanismos obligatorios de solidaridad entre los ciudadanos. Sus primeros beneficiarios fueron los miembros de la clase obrera carentes de protección frente a la explotación [...]”

Font: Moreno, Luis, “Estado de bienestar”, en Salvador Giner, Emilio Lamo de Espinosa y Cristóbal Torres (eds.), *Diccionario de Sociología*, Madrid, Alianza, pág. 299, 2006.

- En els seus inicis, l'Estat de benestar es va plantejar com una necessitat històrica, social i política, útil per a corregir els efectes disfuncionals del capitalisme liberal. La idea orientadora general va ser la d'optar políticament i institucional per un conjunt de reformes que allunyaren de l'horitzó l'amenaça de la revolució de les classes populars i obreres.
- En la seua fase d'expansió, després 1940, tant el *pacte keynesià* com el *consens socialdemòcrata* (a Suècia) van incidir en la justificació de la institucionalització de l'Estat de benestar com un mecanisme necessari per a impulsar el desenvolupament econòmic en un context democràtic allunyat de les possibles revolucions feixistes i comunistes.
- A Espanya, els inicis els hi trobem a 1963 amb la *Ley de Bases de la Seguridad Social*. No obstant, no serà fins 1977, després la signatura dels *Pactos de la Moncloa*, quan es materialitza la idea de pacte (o consens) social com element constitutiu de l'Estat de benestar i de la Constitució de 1978.

Flexibilització

- En un sentit precís, la *flexibilització* és una estratègia empresarial que es manifesta en pràctiques concretes → objectiu: ajustar la producció (i l'organització productiva) a un entorn canviant.
 - Accions externes (externalització productiva)
 - Subcontratació
 - Submersió
 - Accions internes
 - Funcional: polivalència, mobilitat
 - Numèrica: contractes temporals i a temps parcial
 - Salarial: sou vinculat al rendiment, mèrits i objectius
 - Procés de treball: noves tecnologies multi - ús, recomposició de tasques, sistemes *just in time*, *lean production*, etc.
 - Accions vinculades a l'allargament o reducció de la jornada laboral
 - Hores extres
- Font: Coller, Xavier, *La empresa flexible*, Madrid, CIS, pp. 43 – 46, 1997.

Fátima Perelló Tomás

Estructura social i Estructura social d'Espanya II

Curs 2010/2011

- En termes generals, les pràctiques de flexibilització ja havien estat impulsades pel *neofordisme* i pel *toyotisme* a partir de 1950. En aquella etapa de l'organització productiva capitalista l'objectiu se centrava en millorar la qualitat del producte com estratègia fonamental per a incrementar la competència en el mercat de consum. Un dels pilars bàsics tant del neofordisme com del toyotisme era implicar als treballadors que participaven en la producció (*cercles de qualitat, nemawashi, recomposició d'equips, jidoka*, etc.). L'altre era el de la reinversió constant dels beneficis.
- A partir de 1973, any de referència per a parlar de la III Revolució Industrial i del *postfordisme flexible* o *flexibilitat postfordista*
 - la producció flexible basada en l'automació (control automàtic de la producció), ocupa el nucli de les organitzacions empresarials més competitives i innovadores, inserides en una *arquitectura en xarxa* (basada en la informàtica i la microelectrònica) que permet ajustar la producció a un mercat de consum variable
 - però, el recurs a una tecnologia flexible permet disposar d'una mà d'obra també flexible ↔ límits de l'Estat de benestar → processos de vulnerabilitat i exclusió social centrats en el risc (com incertesa).

Panoptisme

- Terme derivat de l'obra de J. Bentham, *El Panòptic* (1791).
Característiques:
 - Privació de la llibertat com a pena exemplar i mesurable
 - Objectius: Defensa social i reeducació mitjançant la disciplina a partir de criteris racionals de classificació i ordre
 - Principis: visibilitat i vigilància → “Esta casa de penitencia podría llamarse *Panóptico* para expresar con una sola palabra su utilidad esencial, que es *la facultad de ver con la mirada todo cuanto se hace en ella*” (Bentham, *El Panóptico*, Madrid, La Piqueta, pág. 37, 1989).
- En sentit estricte, el *panoptisme* fa referència a l'extensió i generalització d'aquests mecanismes en les societats modernes, on la visibilitat i la vigilància (a partir de criteris racionals de classificació) s'han convertit en un dels principals principis disciplinaris.

Font: Foucault, M., “El panoptismo”, *Vigilar y castigar*, Madrid, Siglo XXI, pp. 199 – 230, 1984 [e.o. de 1975].

Fátima Perelló Tomás

Estructura social i Estructura social d'Espanya II

Curs 2010/2011

- En aquesta línia, hi ha tot un conjunt de noves aportacions d'anàlisi (i termes) que incideixen en l'emergència de noves formes i nous dispositius de disciplina i vigilància en les actuals *societats de control*
 - *Societat de la vigilància* (electrònica) → Gary T. Marx (1985): la tecnologia informàtica permet el control total de la població.
 - *Superpanòptic* → Mark Poster (1996): les xarxes, bases de dades, creen individus “immobilitzats informàticament”; diferència respecte al Panòptic: els subjectes observats proporcionen voluntàriament les dades que s'emmagatzemen.
 - *Synopticon* ('el que es pot veure amb una ullada') → Mathiesen (1997): no necessita coaccionar, indueix a mirar, sedueix.

Règims de benestar

- Per a l'anàlisi de formacions de benestar concretes, on es consideren diverses institucions social proveïdores de serveis de benestar, s'utilitza el terme *Règim de benestar*. La tipologia més estesa és la de Gøsta Esping - Andersen:

	anglosaxó	socialdemòcrata	continental
La família	Marginal	Marginal	Central
El mercat	Central	Marginal	Marginal
L'Estat	Marginal	Central	Subsidiari
Estat de Benestar – Solidaritat Predominant	Individual	Universal	Parentesc Corporativisme Estatisme
Lloc solidaritat predominant	Mercat	Estat	Família
Exemples modals	Estats Units	Suècia	Alemanya

Font: Esping - Andersen, Gøsta, *Fundamentos sociales de las economías postindustriales*, Barcelona, Ariel, pág.. 115, 2000.

Règim de benestar mediterrani

- A partir dels anys 90 del segle XX, les limitacions de la tipologia anterior per a explicar les característiques concretes d'alguns països inclosos inicialment en el Règim de benestar continental (com ara Espanya, Itàlia, Grècia o Portugal), impulsen l'aparició d'un nou terme → Règim de benestar mediterrani.
- Característica principal: el *familisme* (també, a vegades, traduït com “familiarisme”), ja que les xarxes de microsolidaritat familiar són el principal complement de la provisió estatal de benestar entre els ciutadans.

Podeu ampliar aquesta informació en:

Moreno, Almudena, “La igualdad de género en los servicios públicos locales en Europa: un análisis cualitativo”, *Arxius de Ciències Socials*, pàgs. 94 – 97, nº 19, desembre, 2008.

[Accesible en: [http://www.uv.es/~sociolog/arxius/arxius_19\(1\).html](http://www.uv.es/~sociolog/arxius/arxius_19(1).html)].

Fátima Perelló Tomás

Estructura social i Estructura social d'Espanya II

Curs 2010/2011

Reproducció

- La sociologia ha importat aquest terme de la ciència natural. Metafòricament, la reproducció és el procés pel que la societat, en el seu conjunt, o alguna de les institucions que la formen, asseguren la seua pervivència al llarg del temps.
- Per descomptat, la sociologia també s'ocupa de la reproducció biològica de les societats humanes. Ho fa quan analitza determinats aspectes emmarcats en la sociologia de la família o de la població.

Es pot ampliar aquesta informació en:

Fernández Enguita, Mariano, “Reproducción”, en S. Giner, E. Lamo de Espinosa y C. Torres (eds.), *Diccionario de Sociología*, Madrid, Alianza, pp. 727 – 728, 2006.

- Aquest terme és especialment rellevant en les anàlisis d'orientació marxista. Marx va definir la reproducció com la producció, de nou, dels elements que permeten la continuïtat del procés productiu. És una idea que pot ser aplicada a diferents àmbits: cicles productius, empreses o la societat en el seu conjunt.
- Així, per exemple, des d'aquesta perspectiva d'anàlisi podem afirmar que el treball és un conjunt d'activitats, relacions socials, sabers i representacions que permeten
 - produir i distribuir béns i serveis
 - reproduir el procés pel qual es creen i distribueixen béns i serveis
 - reproduir la energia viva que permet el treball.

Fátima Perelló Tomás

Estructura social i Estructura social d'Espanya II

Curs 2010/2011

Reproducció social

- En sentit general, aquest terme no és diferent del que acabem de veure. Però, en sociologia, sol emprar-se per a referir-se a dos processos:
 - El de la relativa permanència de les institucions, les relacions i les formes socials en relació als seus components materials i simbòlics
 - El vinculat a la transmissió de la posició de classe des de la generació dels pares a la dels fills, en particular a través del sistema educatiu. En aquest sentit es contraposa directament amb la mobilitat social.

Es pot ampliar aquesta informació en:

Bretones, María Trinidad, *Sociedades avanzadas. Manual de estructura social*, Barcelona, Hacer, pp. 302 - 307, 2001.

Fátima Perelló Tomás

Estructura social i Estructura social d'Espanya II

Curs 2010/2011

- Es localitza en els quatre camps principals de l'estructura: el demogràfic, l'econòmic, el polític i el cultural. Però, en societats de modernitat avançada, són claus el camp polític (mecanismes de dissuasió i control social) i el camp cultural (socialització, educació i transmissió d'informació).
 - Camp cultural (o simbòlic) → Reproducció cultural (o simbòlica): procés que permet la transmissió social de normes, valors i concepcions del món, mitjançant un doble mecanisme d'internalització (que orienta la construcció de les identitats personals i socials) i, simultàniament d'externalització (mediació dels actors socials en la seua reelaboració, recreació i invenció).
- En relació a l'anàlisi de la desigualtat i l'estratificació social, aquest terme fa referència al procés que permet la producció (de nou) de les condicions que asseguren la perpetuació de les institucions, les relacions socials i les pautes de distribució desigual dels recursos socials.

Synopticon

- “[...] totes les celebritats presentades exhibeixen el món de les celebritats, un món on la principal característica diferencial és precisament la qualitat de ser observat per molts i en tots els racons del món, és a dir, la qualitat de ser global en la seva capacitat de ser observat. Parlin del que parlin quan estan en antena, comuniquen el missatge de tot un estil de vida: la seva vida, el seu *estil de vida*.”

Font: Bauman, Zygmunt, *Globalització. Les conseqüències humanes*, Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya, pp. 91 – 92, 2001.

- El synopticon fa referència a un procés, vinculat als mecanismes de control social informal, que està generalitzant-se gràcies als mitjans de comunicació i les noves tecnologies.
- Bàsicament, consisteix en la divulgació de determinats models de comportament i valors, com ara la competitivitat extrema, la individualització insolidària, l'ocultació de les causes socials i polítiques de la posició social que els grups socials ocupen en l'estructura social, etc., a través dels *mass media* i, molt especialment de la TV.
- És un sistema global on l'acte d'observar allibera els observadors de la seva localitat. No necessita coaccionar, indueix a mirar, sedueix.
- Els pocs que són observats pels observadors estan perfectament seleccionats → elit global. Funció principal del synopticon: assegurar-se que cap intrús pugua entrar en la elit sense les credencials adequades.